

ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ВУЛИЦЬ ХЕРСОНА У ЗВ'ЯЗКУ З ЗАКОНОМ ПРО ДЕРУСИФІКАЦІЮ

Світлана Мартос

кандидатка філологічних наук, доцентка
кафедри української і слов'янської
філології та журналістики
E-mail: smartos@ksu.ks.ua

Орина Остапчук

магістранта кафедра української і слов'янської
філології та журналістики,
Херсонський державний університет
E-mail: wadosk080501@gmail.com

У статті розглянуто сутність процесу дерусифікації України в умовах повномасштабної війни, проаналізовано законодавче підґрунтя цього процесу. Досліджено особливості дерусифікаційного руху Херсону, зокрема акцентовано увагу на перейменуванні вулиць у зв'язку з законопроектом про дерусифікацію. Розглянуто історичні аспекти формування царських та радянських наративів у топоніміці Херсона.

Ключові слова: дерусифікація, Херсон, топонім, імперський наратив.

The article examines the essence of the derussification process in Ukraine amid the full-scale war and analyzes the legislative framework of this process. It explores the specific features of the derussification movement in Kherson, particularly focusing on the renaming of streets in connection with the draft law on derussification. The historical aspects of the formation of tsarist and Soviet narratives in Kherson's toponymy are also considered.

Keywords: derussification, Kherson, toponym, imperial narrative.

З початку повномасштабного вторгнення РФ на території України активно продовжилась політика декомунізації, об'єктами якої стали топонімічні назви та пам'ятки як частина радянської ідеології. Ця політика передбачає зміну назв та демонтажні роботи пам'яток, в результаті чого відновлюється історична пам'ять українського народу [4].

Варто зазначити, що до 2019 р. в Україні перейменовували 987 населених пунктів, 25 районів, більше ніж 52 000 топонімів населених пунктів, близько 2500 історичних пам'яток, які визнали пропагандою радянського тоталітаризму [2]. За нових умов розпочався масштабний процес дерусифікації суспільного простору. Основну увагу зосередили на перейменуванні топонімів та пам'яток, які все ще мали в собі згадку про російську імперську ідеологію. Дерусифікація є майже тотожною до декомунізації топонімів та передбачає зміну їх назв.

Основу політики дерусифікації України становлять спеціальні декомунізаційні закони, ухвалені в 2015 р., та Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської політики в Україні і деколонізацію топонімії» [3]. В останньому визначені правові засади, що засуджують російську імперську політику на території України; викладена заборона

популяризації її ідеографії; визначено дії щодо процесу усунення символів російської імперської політики. Закон увійшов в дію 27 липня 2023 р. Згідно з ним усі без виключення російські та радянські топоніми мають перейменувати до 27 січня 2024 р.

Дерусифікація топонімів в умовах війни відбувається як на підлеглих Україні територіях, так і в деокупованих населених пунктах. Зокрема, у Херсоні міська рада 11 січня 2023 р. прийняла рішення щодо перейменування вулиць, провулків та скверів [6]. Заходи з дерусифікації топонімів реалізуються за результатами рішень місцевих органів влади та обираються відповідно до відкритих голосувань електронного формату.

На сьогоднішній день в Херсоні перейменовано 24 топоніми, серед яких 16 вулиць [6]. Нові назви прийшли на заміну комуністичним та імперським, проте варто заглибитися в історію, щоб достовірно проаналізувати шлях зміни імпералістично-комуністичного устрою назв.

Перші вулиці почали з'являтися одразу після заснування фортеці Херсона у 18 ст., навколо якої розросталося місто. Велика кількість вулиць мала назви за основним своїм призначенням, наприклад, *М'ясна*, *Фортечна*, *Канатна*. Протягом 19-20 ст. їх назви неодноразово змінювали, однак головні вулиці центру переважно мали імперський характер, а саме: *Суворовська*, *Воронцовська*, *Потьомкінська* тощо.

Підкреслюємо, що серед населення були ті, хто виказував невдоволення щодо дій монархічної влади, зокрема найменування вулиць, проте таких поодинокі містян сприймали як революціонерів та записували до маргіналів.

Коли у 1919 р. більшовики встановили остаточну владу над містом, вони продовжили традицію використання назв міста в політичних цілях. Відтак, з'явилися такі вулиці, як *Леніна*, *Свердлова*, *Советська*. Основна мета таких перейменувань була у возвеличенні тогочасних ідолів. У той час як місто поступово розросталося, з'являлися нові мікрорайони та радянська вакханалія продовжувалася. Вулиці почали присвячувати не тільки радянським функціонерам, а й подіям, пов'язаним із революційним минулим. Тож, нові назви з'явилися із надписами «*40 років Жовтня*», «*Пролетарська*», «*Паризької комуни*».

У так званий «сталінський період» повернули частину імперських назв. Свою стару назву отримала вулиця *Суворова*, *Ушакова* та інші [5].

Вірлич Є. [1] зазначає, що, отримавши у 1991 році автономію, Україна відразу ж почала намагатися втекти від свого комуністичного минулого. Про імперіалізм тоді не йшлося – у Херсоні імперіалізм вважався меншим злом, аніж комуністичний режим, а часом взагалі не вважався нетиповим чи злом у Херсоні. У результаті на початку 1990-х років утворився перший комітет зі зміни назви. Така ситуація тривала до загарбання міста ворогом у 2022 році. Після цього відбувся ідеологічний прорив, який засвідчив: російські танки зайшли до Херсона іменем імперії. Однак особливого успіху не було. Але варто зазначити, що більшість пропозицій щодо зміни назви 1994 року стали основою для зміни назви 2016 року. Отож у Херсоні відновлюються імперські найменування на зразок *Потьомкінської площі* чи універсальні назви на

кшталт *Міського парку*. У Херсонському архіві збереглися відомості про тогочасну кампанію перейменувань, до якої активно долучалися громадські діячі та науковці, зокрема політики.

Друга глобальна спроба перейменування Херсона почалася у 2016 році. Попри те, що Херсон вже позбувся вулиці Леніна (її розділили на Соборну та Грецьку) та кількох інших комуністичних назв, процес оновлення найменувань продовжився. До 22 лютого 2016 року колишній міський голова Херсона Володимир Миколаєнко дав вказівку щодо перейменування більш, ніж 90 топонімів (назв населених пунктів, вулиць, парків, проспектів, бульварів, площ) та районів Комуністичної молоді. Відтак Комсомольський район також відокремиться від Комуністичного і стане Корабельним.

В результаті процесу дерусифікації в Херсоні вперше виникли назви місцевостей з іменами українських історичних діячів, зокрема *Ярослава Мудрого, Володимира Великого, Сагайдачного, Пилипа Орлика* тощо. Проте назви не всіх вулиць змінилися. Деяким повернули старі імперські найменування. Наприклад, *вулиця Потьомкінська* (стара назва – *вулиця Карла Маркса*). Сталося так через те, що головою комісії з перейменування був тодішній заступник міського голови з гуманітарних питань Сергій Черевко, який під час окупації міста зголосився співпрацювати з російськими окупантами, через що до нього ставилися з відповідною підозрою.

Тому, незважаючи на закони про декомунізацію, більшість херсонських топонімів досі зберегли історичні назви з імперським контекстом. Під час окупації 2022 року багато чого змінилося, і власне пропагування російських ідей почалося з атак, бомбардувань та ідеологічного тиску щодо російського нарративу. Після зняття окупації Херсона в листопаді 2022 року постало питання про остаточне очищення міста від імперських знаків.

Згодом були проведені громадські обговорення, у яких взяли участь близько 2000 громадян. Процес перейменування проходив у 3 етапи, в результаті чого нову назву отримало 16 вулиць. Зокрема, *вулиця Московська* отримала назву *вулиці Студентської, Генерала Видригана – вулиця Широка, Потьомкінська – Михайла Грушевського, Достоевського – Михайла Коцюбинського* та ін.

Проте, Ковальчук Т. [4] звертає увагу на те, що попри успішність кампанії дерусифікації на території України, трапляються поодинокі випадки спротиву місцевих органів влади або відповідних владних осіб. Ці дії з боку посадових осіб суперечать державній політиці пам'яті. Виключенням не є і Херсон. Відомий проросійський провокатор Анатолій Шарій ще під час окупації всіляко підтримував загарбників, паралельно просуваючи на різних каналах масової інформації ворожі нарративи та провокації. До того ж вів доволі різко висловився на рахунок перейменування вулиць Херсону, заявивши що це виглядає «ущербно, так мєстячково...». Ця поведінка людини з неприхованими проросійськими поглядами свідчить про те, що Херсон рухається правильним шляхом.

Висновки. В умовах повномасштабної російсько-української війни в Україні та практичного завершення процесу декомунізації розпочалася

системна дерусифікація, спрямована на усунення імперської спадщини з публічного простору. Протягом усієї історії Херсона імперська чи радянська влада намагалася вкоренити росію в серцях мешканців міста. Проте під час повномасштабної навали мешканці міста довели, що Херсон – український і вони ніколи не повернуться до часів імперії.

Список використаних джерел:

1. Вірлич Є. В Херсоні завершили перейменування топонімів: які нові назви вулиць у місті. URL: <https://kherson.rayon.in.ua/topics/700137-v-khersoni-zavershili-pereymenuvannya-toponimiv-yaki-novi-nazvi-vulits-u-misti> (дата звернення: 08.09.2024)
2. Завершення декомунізації –початок деколонізації. (2019). Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/press-centr/novyny/zavershennya-dekomunizaciyi-pochatok-dekolonizaciyi> (дата звернення: 05.09.2024)
3. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». (2023). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата звернення: 06.09.2024).
4. Ковальчук Т. Дерусифікація публічного простору України в умовах повномасштабної російсько-української війни. ІНТЕРМАРУМ: історія, політика, культура. №. 14. 2024. DOI: <https://doi.org/10.35433/history.112074>
5. Перейменування вулиць: як формувалася імперськість у топоніміці Херсона. URL: <https://khersondaily.com/news/pereymenuvannya-vulits-yak-formuvalasya-imperskist-u-toponimitsi-khersona> (дата звернення: 07.09.2024)
6. У Херсоні перейменовано ряд топонімів. Херсонська міська військова адміністрація. URL: <https://miskrada.kherson.ua/news/u-khersoni-perejmenovano-riad-toponimiv/> (дата звернення: 06.09.2024)

ТЕМАТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

*Павло Мельник,
аспірант кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
E-mail: pavlo.melnyka@hnpri.edu.ua*

Формування інформаційного суспільства XXI ст. у глобальному світі й в Україні зокрема створило передумови виникнення інформаційних відносин як результату здійснення інформаційних процесів і заклало правовий фундамент регулювання таких відносин – інформаційне право. Розвиток інформаційного права як нової галузі правничої галузі породжує потребу номінувати нові